

זבחי אלהים רוח נשברה

זְבַחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשֻׁבָה לֵב נְשֻׁבָה וְנִדְכָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: (תהלים נא יט).¹

ויקרא רבה פרשה ז סימן ב – מגוון דרשות על הפסוק

"זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא יט). זבדי בן לוי ור' יוסי בן פטרס ורבנן.² חד אמר: אמר דוד לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, אני כבשתי את יצרי ועשיתי תשובה לפניך. אם אתה מקבלני בתשובה, הרי יודע אני ששלמה בני עומד ובונה את בית המקדש ובונה את המזבח ומקטיר עליו כל הקרבנות שבתורה. מהמקרא הזה: "זבחי אלהים רוח נשברה".³

והאחר אמר: מנין למי שהוא עושה תשובה שמעלין עליו כאילו עלה לירושלים ובנה את בית המקדש ובנה את המזבח ומקריב עליו כל הקרבנות שבתורה? מהמקרא הזה: "זבחי אלהים רוח נשברה". ורבתינו אומרים: מנין לעובר לפני התיבה שצריך להזכיר עבודה וקרבנות ולשוח?⁴ מברכה זו: "רצה ה' אלהינו ושכון בציון עירך".⁵ ויש מי שרוצה לשומעה מכאן: "זבחי אלהים רוח נשברה".⁶ א"ר אבא בר יודן: כל מה שפסל הקב"ה בבהמה, הכשיר באדם. פסל בבהמה "עורת או שבור" (ויקרא כב כב), הכשיר באדם: "לב נשבר ונדכה, אלהים לא תבזה". א"ר אלכסנדר: ההדיוט הזה, אם משתמש הוא בכלי שבור גנאי הוא לו. אבל הקב"ה: כלי תשמישו שבורים, שנאמר: "קרוב ה' לנשברי לב" (תהלים לד יט), "הרופא לשבורי לב" (שם קמז ג), "מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח" (ישעיה נז טו), "זבחי אלהים רוח נשברה, לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה".⁷

ר' אבא בר יודן בשם רב יודא בר רבי סימון: משל למלך שהיה מהלך במדבר ובא אוהבו וכבדו בכלכלה אחת של תאנים וחבית אחת של יין. אמר לו המלך: זה כיבוד גדול? אמר לו: אדוני המלך, לפי שעה כבדתך,⁸ אבל כשאתה נכנס לתוך פלטיך שלך, אתה רואה כמה אני מכבדך. כך אמר הקב"ה לישראל: "זאת תורת העולה היא

¹ ובהמשך שם: "היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים: אז תחפץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחת פרים". מהפסוק הראשון עולה שרוח נשברה היא עצמה זבח משובח לפני הקב"ה ואין לו צורך בזבח של ממש. הרוח הנשברה היא עבודת השלימה. אלא שברוח ובלב השבורים יש תפילה וכמיהה לראות את ציון בבניינה ואת ירושלים בתקומתה. ואז? אז תתחדש עבודת בית המקדש – "אז יעלו על מזבחת פרים". אז מה האידיאל? לא נכנס כאן לדיון מה עדיף רוח נשברה ותפילה או קרבן. [ונשלמה פרים שפתינו](#) (דברינו בפרשת ויקרא) או פרים ממש. נתבשר ממגוון המדרשים על "זבחי אלהים רוח נשברה" ונשאיר את הדיון המעמיק בנושא ההגותי לפעם אחרת. הבחירה לדון בפסוק זה שאיננו מהפרשה וגם לא מההפטרות, היא בעקבות מדרש ויקרא רבה בפרשת צו שדורש פסוק זה בהרחבה.

² שלוש דרשות נאמרו כאן. עורך המדרש ידע שיש שלוש דרשות על הפסוק וגם ידע מי הם הדרשנים. אבל לא תמיד ברור מי אמר מה. שיטה זו של שורת "כותרת" של שמות הדרשנים ומספר הדרשות לפני פירוטן, מופיעה במדרשים רבים.

³ פרק נא בתהלים הוא הפרק בו דוד מתוודה על חטא בת שבע! כאשר מלך גאה ותקיף כדוד מודה בחטאיו, זוהי "רוח נשברה", זוהי "זביחה עצמית" לא קלה. בזכות זביחה זו של יצר המלך, יזכה בנו ממשיכו לבנות את בית הבחירה ולזבוח זבחים ממש לפני ה'. ולא רק הוא, אלא כל מי שיחטא. שהרי בכל הבאת קרבן וזבח יש גם זביחה של היצר והודאה במעשה רע שנעשה. ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור קז: "יודו לה' חסדו וגו' ויזבחו זבחי תודה, שזובחים יצר הרע לפני יצר הטוב". בזכות המלך שזבח את יצרו ברוח נשברה, יעשו כך כולם. זבח קרבן ממש וזבח היצר. הרוח הנשברה תביא לזבחי אלהים. ממש היפוך הפסוק וקריאתו משמאל לימין. ולגבי נכונותו של דוד להתוודות על חטאיו זה דבריו [כסיו החטא או גילויו](#) ביום הכיפורים.

⁴ לשוח, היינו לכוף ראשנו וחוליות שדרתנו. ראה פרקי אבות: "בן תשעים לשוח". אבל יצחק, שעפי" המדרש תיקן תפילת מנחה, יוצא לשוח בשדה. לטייל עפי" המקרא, לשפוך שיחו עפי" המדרש. ואנו מצויים לשוח ולשוח אבל לא לשוח בתפילה!

⁵ ראה מקבילה בפסיקתא דרב כהנא פיסקא כד: "רצנו אלהינו ושכון בציון העיר ויעבדוך בניך בירושלים". פירוש לקטע זה של המדרש מצאנו במהדורת א. א. הלוי לויקרא רבה שמביא בשם ר"ם מרגליות את ההסבר הבא: נוסח ארץ ישראל של ברכת העבודה בתפילת שמונה עשרה היה: "רצה ה' אלהינו ושכון בציון כמאז, מהרה יעבדוך ובירושלים נשתחוה לך וכו' ". אזכור ההשתחויה בברכת העבודה היא הסיבה לכך שכורעים בברכה רצה. ולהלכה אין אנו נוהגים כך, אבל קדים בברכת ההודאה. ראה ברכות לד ע"א, אורח חיים סימן קיג.

⁶ ואדם שבור ורצון מתכופף ושוחה.

⁷ יש רק 'בעיה קטנה' אחת במדרש נאה זה, בעיה שצצה מיד במשפט הפתיחה: "מה שפסל בבהמה הכשיר באדם". שהרי דא עקא, מה שפסל בבהמה פסל באדם. בפרק כב בספר ויקרא מפרטת התורה את פסולי קרבנות בעלי מום ופרק אחד קודם, פרק כא, היא מפרטת את פסולי כהנים בעלי מום לשרת בקודש! ראה ספרי במדבר עה שר' טרפון מבקש להכשיר כהנים בעלי מומים לתקוע בחצוצרות ואילו ר' עקיבא פוסל אותם. ור' טרפון מרכין ראש בפני ר' עקיבא ואומר: "טרפון ראה ושכח עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה". אם נסחף הדרשן במוטיב הדרשני-רגשי והתעלם מהמוטיב ההלכתי? או שמא, אדרבא, כוונה עמוקה יש כאן של השוואה בין תקופת הבית והתקופה שאין לנו בית. בין עבודת המקדש המחמירה, הן בקרבנות – בבהמה ובאדם, בכל מה שקשור לעבודת המקדש – ובין עבודת מקדש מעט שלאחר החורבן שם, חוץ מברכת כהנים שבה יש עדיין בעיה, אין מניעה שבעל מום ייכנס לבית הכנסת ואף יעבור לפני התיבה, יקרא בתורה וכו'. ראה המשל מיד בסמוך על הכבוד שניתן למלך במדבר ובארמון.

⁸ לפי התנאים ומצבי בשעה זו. ולפי דעות רבות לא הקריבו בני ישראל קרבנות בכלל במדבר (או רק עולת תמיד), היינו גם לא כלכלה של תאנים או חבית של יין. ראה דברינו [על דברי עולה וזבח](#) בפרשה זו. האם נוכל לראות בארבעים שנות הנדודים במדבר את "זבחי אלהים רוח נשברה" הראשון? רוחם הנשברה של מתי מדבר, של דור יוצאי מצרים שלא זכו להיכנס לארץ?

העולה? אמרו לפניו: ריבון העולמים, לפי שעה הקרבנו לפניך זו, אבל לכשתיטיב ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, "אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל, אז יעלו על מזבחך פרים". (תהלים נא כא).⁹

מסכת סוטה דף ה עמוד ב – תפילה ושפלות רוח גדולים מהקרבנות

א"ר יהושע בן לוי: בוא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. שבשעה שביית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר: "זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא); ולא עוד, אלא שאין תפילתו נמאסת, שנאמר: "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (שם).¹⁰

זוהר כרך ב (שמות) פרשת משפטים דף קח עמוד א – כל הקרבנות לשם הווי"ה

"זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה", "כי לא תחפוץ זבח", וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא? והא איהו אתקין לגבי חייביא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חובביהו!¹¹ אלא דוד, לקמי שמא דאלהים אמר. וקרבנא לא קרבין לשמא דאלהים אלא לשמא דיו"ד ה"א וא"ו ה"א, דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין לא מקרבין קרבנא, דכתיב (ויקרא א) "אדם כי יקריב מכס קרבן לה' – לה' ולא (ויקרא ה א) לשמא דאלהים. "וכי תקריב קרבן מנחה ליי", "זבח תודה ליי", "זבח שלמים ליי". ובגין כך כיון דדוד מלכא לגבי אלהים אמר, אצטרך למכתב: "כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה", דהא לשמא דא לא מקרבין, אלא רוח נשברה דכתיב: "זבחי אלהים רוח נשברה", קרבנא דאלהים עציבו ותבירו דלכא.¹²

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו מס' דבחדש פרשה ט – ענוה היא הורדת השכינה

"ומשה נגש אל הערפל" - מי גרם לו? ענותנותו, שנאמר: "והאיש משה ענו מאד" (במדבר יב ג). מגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו, סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ, שנאמר: "כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו" (ישעיה נז טו), ואומר: "רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים" (ישעיה סא א), ואומר: "ואת כל אלה ידי עשתה" (ישעיה סו ב), ואומר: "זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא יט).¹³

⁹ אז מה היה לנו בסוף? שפרים ועתודים בני בשן הם האידיאל והחזון והשלמות? שהרוח הנשברה והלב הנדכה של תפילותינו הם כלכלת תאנים דלה מול הפרים והאילים של בית המקדש? תשובה אחת אפשרית היא: כן. המדרש מציג את העמדה הרואה בעבודת הקרבנות "לכתחילה" ולא "בדיעבד". אפשרות אחרת היא שיותר משהמדרש מתייחס לתקופת המדבר מול בניין המקדש, הוא מבטא את "מצב הרוח" שלאחר חורבן הבית ואובדן המרכז הרוחני בירושלים. הדרשן נותן כאן פה לאומה העומדת מול אלוהיה ואומרת לו: אין לך להליון על תפילותינו הדלות, על שאין אנו מכבדים אותך כיבוד גדול והגון. שהרי אנו ואתה עמנו מחזרנו להיות "מהלכים במדבר". אם תחזיר עטרה ליושנה, אם תחפוץ את ירושלים תחוננה ותכוננה, אז נכבדך בראוי, "אז יעלו על מזבחך פרים". השאלה אם יהיו אלה פרים ממש או "נשלמה פרים שפתינו" היא מעבר לאופק הדרשה, זה נושא אחר שלא אנו וכנראה גם לא הדרשן, מתעכבים עליו "לפי שעה".

¹⁰ וכן הוא בסנהדרין מג ע"ב, מכילתא דרבי ישמעאל יתרו פרשה ט וכן בראשונים באופן שפירשו גמרא ז. שאכן מי שרוחו שבורה ותפילתו בהכנעה וענוה אמיתיים ושב בכל לבו, הוא עדיף על מי שמביא את כל הקרבנות שבעולם. ראה מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק א משנה ב: "ולזה אמר דוד כשחטא בענין בת שבע והיה מזיד ולא היה מתכפר לו בקרבן, ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך". "כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה". "זבחי אלהים רוח נשברה" [תהלים נא יז, יח, יט], פירוש כי יותר מכפרת התפילה בלב נשבר, מהקרבנות. כי המתפלל בשברון לב מקריב חלבו ודמו". וכן מפרש רד"ק על הפסוק בתהלים נא: "זבחי אלהים רוח נשברה. הזבחים שהוא רוצה הוא רוח נשברה". נראה שיש כאן אמירה חזקה שכבר עמדנו עליה בדברינו כאילו הקריב קרבן ובנשלמה פרים שפתינו ועוד. רעיון מרכזי בהבאת הקרבנות הוא שהאדם יתן אל לבו שאולי הוא היה ראוי לעונש והקרבן מכפר עליו. אם האדם נותן אל לבו ובא בהכנעה, בנמיכות רוח ובדעה שפלה, אולי אין צורך בשחיטת בעל חיים.

¹¹ וכי אין הקב"ה רוצה שיקריבו לפניו? הלוא הוא שהתקין קרבן לחייבים שיתכפר להם חובם!

¹² הזוהר מבחין בין שם אלהות ושם הווי"ה, בין קרבן לה' ובין לאלהים. לא כתוב בכל התורה קרבן לאלהים, רק לה'. רעיון זה מופיע כבר במדרש ספרי במדבר פיסקא קמג: "שמעון בן עזאי אומר: בוא וראה בכל הקרבנות שבתורה לא נאמר בהם לא אלהים ולא אלהיך ולא שדי ולא צבאות אלא י"ד ה"י שם המיוחד" (ראה גם סוף מסכת מנחות קי ע"א). רעיון זה גם מפותח באריכות ברמב"ן בפירושו לויקרא א ט בו הוא מתעמת עם הרמב"ם בטעם כל עניין הקרבנות ואף מתעכב על פסוקים בהם יש לכאורה קרבן לא-להים. אך נראה שהזוהר מוסיף כאן נופך חשוב הקשור לפסוק בו אנו דנים: "זבחי א-להים רוח נשברה" ולמידת הדין. כאשר אדם בא לדון עם אלהים, עם מידת הדין חשובה הרוח השבורה הכוללת הכרה בחטא, הודאה ותשובה. אלה, אולי באמת חשובים יותר מקרבן החטאת שהוא מביא. אבל קרבן לה' מתוך התעלות וקדושה, ודאי יש בו ערך ואין הרוח השבורה עדיפה עליו. נראה שלהבחנה זו של הזוהר יש סימוכין במדרש במדבר רבה פרשה יג סימן יח המתאר את קרבן נשיא שבט ראובן: "פר אחד בן בקר אלו הזבחים הקריב כנגד התשובה שהיה עוסק בה בעת שנמכר יוסף והתשובה משולה כנגד כל זבחי חוטא שכן כתיב (תהלים נא) זבחי אלהים רוח נשברה". ראה גם מנורת המאור פרק ב - תפילה בענין התפילה עמוד 19: "א"ר שמעון: כתיב: זבחי אלהים רוח נשברה. אלהים מדת הדין וה' מדת הרחמים". ענין זה שאין קרבן לאלהים בכל התורה, רק לה' ראוי להדגשה והעמקה. ספר ויקרא כולו לה', בכל הספר נזכרת המילה א-להים 5 פעמים בלבד!

¹³ ובהמשך שם ההפך בכל מי שהוא גבה לב ומתנשא. המכילתא, הגמרא בסוטה ובסנהדרין, ר' אבא בר יודן במדרש ויקרא רבה בו פתחנו וכל המקורות שהבאנו בהערה 10 לעיל, אינם מסכימים עם גישת הזוהר. הפסוק בתהלים: "זבחי אלהים רוח נשברה" איננו על איש חוטא שבה לבקש מחילה ולעשות תשובה. אולי גם עליו, אבל בעיקר על מי שיוס יום מתפלל ברוח שבורה. מי שמדרגתו גבוהה ונאצלה כמשה שהיה ענו מכל אדם אחר בעולם. הפסוק "זבחי אלהים רוח נשברה" שזור יחד עם כל הפסוקים הנאצלים של

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ראה מדרש אליהו רבה פרשה יח הקושר את הפסוק שלנו עם יעקב ויוסף: " ... אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל זבחים שבתורה, שנאמר: זבחי אלהים רוח נשברה. זבח אלהים רוח נשברה לא נאמר, אלא זבחי אלהים רוח נשברה. אמר לו יעקב אבינו לבנו יוסף: בני, אל תאמר הואיל ואין בי עבירה ואין בי עון וחט¹⁴, אתגבה¹⁵ על הבריות ואתגדל עליהן ביותר ... אל תעשה כן כדי שתמלא את ימך. לא נתן הקב"ה חכמה בינה דיעה והשכל אלא לקדש שמו הגדול, שנאמר: "וימררוהו ורובו וגו' ותשב באיתן קשתו". האם אחרי המפגש הגדול והמרגש ביניהם גילה יעקב את התנהגותו התקיפה והגאה של יוסף כשליט על ארץ מצרים ונחרד?

ישעיהו בשבח מי שזוכה לרוח ה' ולהשרות שכינה בארץ. הוא כף את יצרו יום יום ולא רק לאחר שחטא, כדוד. הוא עדיף לא רק על מי שמביא קרבן חטאת, אלא גם על מי שמביא קרבן עולה או נדבה, זבח או שלמים. על מי שמביא **כל הקרבנות שבעולם**. יש כאן קריאה חדשה של הפסוק: "זבחי אלהים רוח נשברה". בפרשת הקרבנות בתורה, אכן הכל בשם הווי"ה כפי שאומרים הזוהר והמקורות עליהם הוא נשען (בהערה 12). הקרבן לא יכול להתמודד עם הדין ועם האלוהות. כולו בא בלפנים משורת הדין. אבל "רוח נשברה" יכולה לאלהים ולמידת הדין! היא "זבחי אלהים". זה החידוש הגדול של ספר תהלים!

¹⁴ השמטת האות אל"ף מהמילה "חטא" איננה טעות. כך הכתיב במקורות ארץ ישראלים רבים.
¹⁵ אתנשא, אהיה גבוה. זו אמירה ליוסף המשנה למלך מצרים. ראה המדרש בבראשית רבה צ וכן ויקרא רבה כד ט שנותן לפרעה קרדיט כשאמר ליוסף: "רק הכסא אגדל ממך".